

Мерки за справяне с влошеното здравословно състояние на полезащитните горски пояси в Добруджа

• Започна изсичане на шест напълно изсъхнали ясенови полезащитни пояса за последващото им възобновяване

Информационна среща, свързана с влошеното здравословно състояние на полезащитните горски пояси от планински и полски ясен на територията на Държавно ловно стопанство „Балчик“ – Балчик, се проведе на 23 септември. Срещата беше организирана от Североизточното държавно предприятие – Шумен, и ДЛС „Балчик“. Целта бе да се информира обществеността за значимостта на предстоящите мероприятия и да бъдат обсъдени възможните действия по възстановяване на увредените пояси. На събитието присъстваха представители на Изпълнителната агенция по горите, Регионалната дирекция по горите и Лесозащитната станция във Варна, Института за гората – БАН, Лесотехническият университет, Североизточното и Югозападното държавно предприятие, ДЛС „Балчик“, Държавните горски стопанства в Добрич и Генерал Тошево, Областната дирекция по безопасност на храните – Варна, Областната дирекция „Земеделие“ – Добрич, Добруджанския земеделски институт – Генерал Тошево, представители на регионални и национални медии и изявени лесовъди на частна практика. За участие бяха поканени и представители на Регионалната инспекция по околната среда и водите, местни арендатори, кметове и жители на населените места.

Полезащитните горски пояси в Добруджа са създадени в началото на 50-те години на XX век и са публична държавна собственост съгласно Закона за горите. Освен със защитните си функции те съдействат и за по-правилното разпределение на снежната покривка върху защитените полета и служат за ограничаване на разрушителната сила на водната и ветровата ерозия. Способността им да намаляват силата на преобладаващите ветрове и да смекчават изсушаващото въздействие на характерните за района суховеи води до подобряване на микроклимата на съседните земеделски земи. Растителността в поясите има филтриращо (поглъщат отровни газове) и биохимично действие (отделят фитонциди). Ролята на полезащитните горски пояси, екологичните предпоставки за създаването им и значението им за повишените добиви от селскостопанските култури са обект на проучване на Института за гората – БАН, ЛЗС – Варна, и Добруджанския земеделски институт в Генерал Тошево. От пролетта на 2020 г. досега на повече от 2000 дка ясенови пояси в района на Добруджа се наблюдава суховършия и преждевременно опадане на листната маса, като на места то достига до 80 % от короните на дърветата. В останалата част се забелязва покафеняване на листата и листните дръжки и увяхване на младите леторасли. Периодично лесовъди от ДЛС

„Балчик“, експерти от ЛЗС и РДГ във Варна и ИАГ съвместно с учени от Института за гората провеждат наблюдения и събират биологичен материал за изследване и установяване на причината за влошаване на здравословното състояние на полезащитните пояси. Извършените през последните две години мониторинг и анализи показват без съмнение интензивно влошаващото се положение на ясените в полезащитните пояси на Добруджа и разкриват биотичните фактори, които влияят върху здравословното състояние на насажденията. Установен е гъбният патоген *purpureum* (Tul.) Pat. (Pucciniomycetes: Helicobasidiaceae), който причинява виолетово оцветяване на флоема и повърхностната част на беловината. От вредната ентомофауна са открити стъблените насекоми видове *Hylesinus fraxini* (Panzer), *Hylesinus crenatus* (Fabricius) (Coleoptera: Curculionidae, Scolytinae) и листоповреждащата и галообразуваща муха *Dasineura acrophila* (Winnertz) (Diptera: Cecidomyiidae). Наред с добре познатите стъблени и галообразуващи насекоми има предположения за наличие на високотрулентен гъбен патоген, което може да се докаже чрез плодните тела на съвършения стадий, видими през октомври – ноември. Преди години са направени редица проучвания и анализи, свързани със здравословното състояние на полезащитните пояси (Златанов, 1953, 1956, 1962; Роснев

и Петков, 1994; ЛЗС – Варна, и ИГ – БАН, 2002, 2005; ОСБГДВ – Свищов, и ОСДГ – Бургас, 2008). Те показват влиянието на количеството летни и зимни валежи, които обезпечават нормалното влагозапасяване и физиологичната активност на растителността, както и на максималните температури през активния вегетационен период (юли, август и септември), когато е налице влажностен дефицит. Сериозни повреди нанасят и поледиците, които са често явление в района. Физиологичното отслабване на ясените дървета е в резултат на продължилото над 10 години засушаване, което е причина за последващото заразяване с фитопатогенни гъби и каламитети от насекоми (Роснев и Петков, 1994 г.). Засушливите периоди през 1999 – 2001 г. са довели до бързо и силно влошаване на дъбовите пояси през 2002 година. Недостатъчната влага е била постоянен проблем за района и заедно с увеличената транспирация са предпоставка за физиологичен стрес в растенията. В резултат церовите дървета заболяват от фитопатогенни гъби, появяват се суховършия и съхнене на цели дървета. В най-лошо състояние са чистите церови пояси без подлесна и храстова растителност с продухваема конструкция. В много лошо състояние са смесените пояси от цер с акация или ясен, като за вероятна причина е изразена несъвместимостта между тези дървесни видове (ЛЗС – Варна, и ИГ – БАН, 2002). През 2005 г. (сп. „Гора“, бр. 3) ЛЗС – Варна, излага становище, че изкуствено създадените насаждения в полезащитните горски пояси, според състава и схематичното им състояние, последователно навлизат в период на зрялост и стареене. Преобладаващата част от полезащитните горски пояси в Добруджа сега са на възраст над 75 години. В резултат жизненият им потенциал спада рязко и при наличие на неблагоприятни климатични фактори (континентализация и остепяване на климата), биотично и антропогенно въздействие дърветата „не могат да преодолеят стресовия спад на своята жизнестойкост и загиват“. В сборника с документи и материали „125 години управление на горите във Варненския регион“ (2005) се споменава за изоставане в извеждането на предвидените отглед-

ни и главни сечи поради ограничените средства за лесокултурни мероприятия. Естественото самоизреждане на поясите нарушава тяхната ветрозащитна и екологична ефективност. Условието налага диференцирано стопанисване на поясите според здравословното състояние и възрастта на главния дървесен вид, като се извършват редовно отгледни сечи, а турнусът на сеч се актуализира до най-много 55 години със занижаване при влошаване на здравословното състояние на дървостоя (Калмуков и Миков, 2008).

През 2008 г. учени и експерти от ИГ – БАН, и ЛЗС – Варна, описват причините за влошеното състояние на полезащитните горски пояси – избор на главен дървесен вид; липса на своевременно и системно провеждане на отгледни сечи, в резултат на което видовете са потиснати, а ефективността им е занижена поради липса на продухваемост; използване на несъвместими в биологично отношение главни и съпътстващи видове и прекалено насищане със спътници и храсти. Още тогава авторите са изразили становище, че е необходимо да се разработи Национална програма за стопанисване на поясите или управлението им да се включи като раздел в Националната програма за стопанисването на горите.

На тази основа и във връзка с проект „Възстановяване на структурата и подобряване на функционалността на системата от защитни горски пояси в района на община Шабла, България“ през 2010 г. е създаден пилотен модел за подобряване на устойчивостта, структурата и ефективността на полезащитните системи. С него са прецизирани дървесните видове в главните и второстепенните пояси (по-устойчиви бързорастящи и дълговечни видове), разработени са специфични лесовъдски практики за подобряване на продухваемостта (специализирано кастрене, изсичане на храсти, редуциране на издънки и др.). Необходимо е получените резултати да се имат предвид при предстоящото подновяване на поясите.

При провеждане на горската инвентаризация и планиране на територията на ДГС в Генерал Тошево и Добрич, и ДЛС „Каракуз“ през 2014 г. е установено наличие на здравословни проблеми в полезащитните горски пояси, дължащи се на увеличената възраст на дървостоя, допуснатите грешки при стопанисването, влошаването на санитарното състояние на някои дървесни видове, конфликтите със собствениците на земеделски земи, граничещи с пояси, недоброто опазване по места и други. През 2014 г. са издадени указания за тяхното стопанисване като мелиоративно съоръжение с национално значение. С издаването на тези указания Изпълнителната агенция по горите набляга на спе-

цифичните функции на поясите, тяхното агротехническо и екологично значение, които налагат специфично стопанисване, изцяло подчинено на целите, заложили при създаването им. Тези указания са отразени частично и в нормативната уредба на страната – Закона за горите и Наредба № 8 за сечите в горите.

През 2018 г. на работна среща по европейската научна програма COST, свързана с международното сътрудничество за изследвания на екосистемните услуги (PESFORW - Action CA15206), е представено значението, перспективите и проблемите в стопанисването на системата от полезащитни горски пояси на територията на област Добрич. Наред с климатичните промени се подчертава и необходимостта от своевременно и регулярно провеждане на отгледни и технически сечи, изсичане на подлеса и храстите и кастрене на короните на крайните редове, което да подобри микроклимата, така че поясът да не допуска снегонавяване и ветрова ерозия.

Днес на територията на СИДП има около 4000 км полезащитни пояси, от които 42 % са в ДЛС „Балчик“. Площта на поясите с преобладаващо участие на ясен на територията на Ловното стопанство е около 316 хектара. Поради здравословни проблеми преди 20 – 30 години поясите с американски ясен са изсечени и залесени, а малка част са оставени за издънково стопанисване. Мониторинг на наблюдаваното съхнене от началото на 2020 г. показва, че около 10 % от тях са силно увредени, а около 80 % – средно увредени. Съгласно Наредба № 8 за сечите в България (2015) полезащитните горски пояси са определени като технически съоръжения. Стопанисването им се извършва чрез провеждане на технически сечи и кастрене на крайните им редове. Сечи се водят, когато състоянието на поясите е лошо, т.е. не изпълняват предназначението си, вследствие на престарялост на дървостоя, пожари, абиотични и биотични въздействия, ако главният или главните видове липсват или са под 50 на сто участие в състава, когато здравословното състояние е лошо (наблюдава се обезлистване над 60 %, оцветяването на короната и стъблото е над 60 %, суховършии над 30 % с признаци на загиване, преобладаващата конструкция е напълно нарушена под 35 %). От 2020 г. се допуска частично или цялостно изсичане на пояси с преобладаващ дървесен вид от ясен с издънков произход на възраст над 30 години. Необходимо е да се прецизира дали сечите ще са технически, или санитарни предвид причината за провеждането им. На срещата през септември в Балчик освен здравословните проблеми, водещи до необратимо изсъхване на полезащитните

пояси – с участие в състава на планински, полски и американски ясен, бяха представени и възможностите за своевременно им изкуствено възобновяване след провеждане на санитарни сечи. Присъстващите дадоха предложения и се обосноваха с факти, с които лесовъдската колегия би могла да се съобрази при последващите си действия:

- Необходимо е да се извърши обстоен анализ на получените доклади от ежегодния мониторинг за здравословното състояние на поясите.

- Да се направи картиране на територията и изработване на различни сценарии на бъдещата растителност според климатичните условия и конкретния петрографски състав.

- Да се използват подходящи дървесни видове за възобновяване на поясите – цер, червен дъб, явор, липа и гледичия, с препоръки за експериментирание с нови, сухоустойчиви видове.

- Да се направят постъпки за изключване на полезащитните пояси от сертифицираните територии, тъй като те не са създадени с цел добив на дървесина, като по този начин ще се увеличи изборът на видове за залесяване и технологии за борба с тревната растителност в младите култури.

- Препоръчително е сечта да не започва в периода от средата на април до края на юли, когато в поясите се наблюдават гнездящи птици.

- Да се прецизира нормативната уредба за стопанисването на полезащитните горски пояси.

- Полезащитните горски пояси да се включат като част от агролесовъдските системи в директните плащания към Фонд „Земеделие“, тъй като те са ключови за запазване на производителността на земеделските площи. По този начин се решават и проблемите с грешно отразените в кадастралната карта полезащитни горски пояси.

- Да се потърси инструмент за финансиране на неизбежните залесителни дейности за възстановяване на изсъхналите пояси.

В края на октомври започна изсичането на шест напълно изсъхнали ясенови полезащитни пояси на територията на ДЛС „Балчик“, които предстои да бъдат възобновени чрез залесяване с устойчиви на климатичните промени дървесни видове. Разработването на Национален план за възстановяване и стопанисване на полезащитните горски пояси става все по-належащо предвид националното им значение.

Д-р инж. Петя МАТЕВА –
главен експерт в ИАГ,
инж. Мария КИРИЛОВА –
директор на ЛЗС – Варна